

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING FOND BOZORIGA KIRISH IMKONIYATLARI

Boburmirzo Xursanaliyev

Qo'qon universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Aksiyalar bozori an'anaviy ravishda yirik korporatsiyalar tomonidan boshqarilgan bo'lsa-da, u tobora kichik biznes subyektlari uchun ham ochiq bo'lmoqda. Ushbu dissertatsiya kichik bizneslar uchun aksiyalar bozoriga kirish imkoniyatlarining rivojlanayotgan manzarasini o'rganadi, ularning foydalari, qiyinchiliklari va bozorga kirish strategiyalarini tahlil qiladi. Asosiy me'yoriy tartiblar, texnologik yutuqlar va innovatsion moliyaviy vositalarni ko'rib chiqish orqali tadqiqot kichik bizneslar aksiyalar bozoridan kapital o'sishi, ko'rinuvchanlik va uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun qanday foydalanishi mumkinligini to'liq tushunishni taqdim etishni maqsad qiladi.

Kalit so'larz: Aksiya, Aksiyalar bozori, Kichik biznes, Kapital, ish o'rinlari, IPO.

Kichik bizneslar global iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalar va iqtisodiy barqarorlikka katta hissa qo'shadi. Ammo ular duch keladigan asosiy muammolardan biri – o'z faoliyatini kengaytirish va rivojlantirish uchun yetarli moliyalashtirishni ta'minlashdir. An'anaviy ravishda kichik biznes moliyalashtirilishi asosan bank kreditlari, xususiy kapital yoki venchur kapitali bilan cheklangan. Biroq, texnologik yutuqlar, me'yoriy o'zgarishlar va alternativ bozorlarning o'sishi bilan aksiyalar bozori kichik biznes subyektlari uchun kapital jalb qilish va bozorda o'z ishtirokini kengaytirish uchun istiqbolli variantga aylanmoqda.

Ushbu tezisda kichik biznes subyektlarining aksiyalar bozoriga kirish imkoniyatlarini o'rganishni maqsad qiladi. Bu bizneslarning bozorga kirishiga imkon beruvchi shartlarni, kapital jalb qilish shakliga aloqador afzalliklar va xatarlari hamda aksiyalar bozoriga kirishning kichik bizneslarga ta'sirini o'rganadi. Tadqiqot kichik bizneslarning aksiyalar bozorida ishtirok etishiga yordam beradigan mexanizmlarga, masalan, boshlang'ich ommaviy takliflar (IPO), ikkilamchi aksiyalar bozorlari va alternativ investitsiya platformalariga e'tibor qaratadi.

Kichik biznes subyektlari uchun aksiyalar bozorining ahamiyati. Aksiya bozori kompaniyalarga ommaga aksiyalarni sotish orqali kapital jalb qilish imkoniyatini taqdim etadi. Yirik korporatsiyalar uchun bu uzoq vaqtdan beri kengayish, sotib olish va mahsulotlarni rivojlantirish uchun asosiy moliyaviy manba bo'lib kelgan. Ammo, kichik biznes subyektlari qattiq ro'yxatga olish talablari, yuqori xarajatlar va ommaviy takliflar bilan bog'liq murakkabliklar tufayli an'anaviy ravishda bu imkoniyatlardan mahrum bo'lgan.

Shu qiyinchiliklarga qaramay, kichik bizneslar aksiyalar bozoriga kirib quyidagi foydalarga ega bo'lishi mumkin:

Kapitalga kirish: Kichik bizneslar ko'pincha likvidlik cheklovlari va kredit olish imkoniyatlari bilan bog'liq muammolar bilan duch keladi. Aksiya bozoriga chiqish ularga investorlar hovuziga kirish imkonini beradi va shu orqali o'sish va innovatsiyalar uchun katta miqdorda kapital jalb qilish imkoniyatini beradi.

Ko'rinuvchanlik va obro'ning oshishi: Aksiyalar bozoriga ro'yxatga kiritilish kichik biznesning jamoatchilik oldidagi profilini va brend obro'sini oshirishi mumkin. Bu ko'rinuvchanlik ko'proq mijozlar, investorlar va biznes hamkorlarini jalb qilishga yordam beradi.

Aksiyadorlar uchun likvidlik: Ommaviy aksiyalar chiqarish orqali kichik bizneslar o'z aksiyadorlariga, shu jumladan asoschilarga, xodimlarga va dastlabki investorlar uchun likvidlik taklif qiladi. Bu biznesni potentsial investorlarga yanada jozibador qiladi, chunki ularga aksiyalarni sotish yoki likvidatsiya qilishning aniq yo'li mavjud bo'ladi.

Xodimlarni ushlab qolish va motivatsiya: Xodimlarga aksiyalar opsiylarini taqdim etish ularning ishdan ketishini kamaytirishi va motivatsiyasini oshirishi mumkin, bu esa ularning manfaatlarini kompaniyaning uzoq muddatli muvaffaqiyati bilan bog'laydi.

Bu foydalarga qaramay, aksiyalar bozoriga kirishdagi to'siqlar ko'p kichik bizneslar uchun jiddiy bo'lib qolmoqda va bu to'siqlarni o'rganish bozorga kirish yo'llarini ochib beradi.

Kichik biznes subyektlarining aksiyalar bozoriga kirishdagi to'siqlari. Aksiyalar bozori bir qancha imkoniyatlarni taqdim etsa-da, kichik bizneslar katta korporatsiyalarga qaraganda bu bozorga kirishda o'ziga xos muammolarga duch keladi. Asosiy to'siqlardan ba'zilari quyidagilardan iborat:

Ro'yxatga olishning yuqori xarajatlari: Ommaviy aksiyalar chiqarish jarayoni, ayniqsa boshlang'ich ommaviy taklif (IPO) orqali, juda qimmat bo'lishi mumkin. Kichik bizneslar yuridik va buxgalteriya xizmatlari, andarrayting to'lovlari va muvofiqlik talablarini qoplash bilan bog'liq xarajatlarda qiynalishi mumkin.

Me'yoriy to'siqlar: Aksiyalar bozoriga ro'yxatga olish talablari ko'pincha yirik korporatsiyalar uchun mo'ljallangan. Moliyaviy hisobotlar, korporativ boshqaruv va shaffoflik standartlariga rioya qilish cheklangan resurslarga ega kichik bizneslar uchun qiyin bo'lishi mumkin.

Mulkiy ulushning suyulishi xatari: Kichik biznes egalari uchun ommaga aksiyalar chiqarish mulk va nazoratning suyulishiga olib kelishi mumkin. Aksiyalarni ommaga sotish ko'pincha biznesning muhim qismini topshirishni anglatadi, bu esa qaror qabul qilishda nazoratni qo'ldan bermochi bo'lmagan asoschilar uchun jozibador bo'lmasligi mumkin.

Bozor volatilligi: Aksiyalar bozori juda o'zgaruvchan bo'lishi mumkin va ayniqsa kichik bizneslar bozor sharoitlaridagi tebranishlarga sezgir. Aksiyalar narxlarining pasayishi kichik biznes aksiyalarining qiymatiga va kapital jalb qilish qobiliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bu to'siqlarni tushunish kichik bizneslar uchun mavjud imkoniyatlarni aniqlash va aksiyalar bozoriga kirishdagi muammolarni qanday yengish mumkinligini bilishga yordam beradi.

Kichik biznes ishtiroki uchun muqobil yo'llar. So'nggi yillarda IPO kabi an'anaviy aksiyalar bozoriga kirish yo'llarini kichik bizneslar uchun yanada qulayroq bo'lgan muqobil mexanizmlar to'ldirdi.

Ikkilamchi bozorlar va muqobil aksiyalar birjalari. Ba'zi aksiyalar birjalari kichik bizneslar uchun mo'ljallangan maxsus platformalar yoki ikkilamchi bozorlarni ishlab chiqqan. Masalan:

NASDAQ SmallCap: NASDAQ birjasining kichik kompaniyalarga ularning bozor kapitalizatsiyasi pastroq va moliyaviy talablar nisbatan kam bo'lgan holda aksiyalarni ro'yxatga olish imkoniyatini beruvchi bo'limi.

London birjasining AIM bozori: AIM bozorini o'sishga yo'naltirilgan kichik kompaniyalar uchun mo'ljallangan. U kichik bizneslar uchun kapital jalb qilishni osonlashtiradigan yanada moslashuvchan me'yoriy muhitni taklif qiladi.

Birjadan tashqari (OTC) bozorlar: Bu bozorlar kichik kompaniyalarga rasmiy aksiyalar birjasida ro'yxatga olinmasdan aksiyalarni sotish imkonini beradi. Bu bozorlar kamroq tartibga solinadi, lekin ular kichik bizneslarga investorlar va kapitalga kirish imkonini beradi.

Kraudfanding va to'g'ridan-to'g'ri ro'yxatga olish. An'anaviy IPOlardan tashqari, kichik bizneslar aksiyalar bozoridan kapital jalb qilishning innovatsion usullarini ham o'rganishi mumkin:

Aksiya kraudfandingi: Seedrs va Crowdcube kabi platformalar kichik bizneslarga onlayn platformalar orqali aksiyalarni bevosita jamoatchilikka sotish orqali kapital jalb qilish imkonini beradi. Ushbu usul uning qulayligi va past xarajatlari tufayli tobora ommalashib bormoqda.

To'g'ridan-to'g'ri ro'yxatga olish: IPOdan farqli o'laroq, bunda yangi aksiyalar yaratiladi va sotiladi, to'g'ridan-to'g'ri ro'yxatga olish orqali mavjud aksiyadorlar aksiyalarini bevosita jamoatchilikka sotishi mumkin, bu esa kichik biznes uchun yanada tejamkor bo'lishi va mulkni suyultirishni oldini olishi mumkin.

Texnologik yutuqlar va ularning aksiyalar bozoriga kirishga ta'siri. Texnologik yutuqlar kichik bizneslar uchun aksiyalar bozoriga kirishdagi to'siqlarni sezilarli darajada pasaytirdi. Raqamli platformalar, moliyaviy texnologiyalar (FinTex) va blokcheyn texnologiyasi kichik kompaniyalar uchun kapitalga kirishning yangi imkoniyatlarini yaratdi.

Raqamli savdo platformalari: Onlayn savdo platformalarining paydo bo'lishi aksiyalar bozoriga kirishni demokratlashtirdi va kichik bizneslarga kengroq auditoriyadagi investorlarga kirish imkonini berdi. Bu platformalar ko'pincha ro'yxatga olish, savdo qilish va aksiyalarni boshqarish bo'yicha soddalashtirilgan xizmatlarni taqdim etadi.

Blokcheyn va tokenizatsiya: Blokcheyn texnologiyasi tokenizatsiya konsepsiyasini taqdim etdi, bunda kompaniyalar aksiyalarni ifodalovchi raqamli tokenlar chiqarishi mumkin. Bu tokenlar markazlashtirilmagan platformalarda sotilishi mumkin, bu esa kichik bizneslarga aksiyalar birjalariga ro'yxatga olishning an'anaviy cheklovlarisiz kapital jalb qilishning alternativ usulini beradi.

Kichik biznesning aksiyalar bozoriga muvaffaqiyatli kirishiga oid amaliyotlar. Bir qancha kichik bizneslar aksiyalar bozoridagi murakkabliklarni muvaffaqiyatli yengib, ommaviy takliflar orqali kapital jalb qilgan. Ularning tajribasini o'rganish boshqa kichik bizneslarga muvaffaqiyatga olib boradigan strategiyalar bo'yicha qimmatli tavsiyalar berishi mumkin.

Shopify, e-tijorat platformasi provayderi, 2015 yilda Nyu-York aksiyalar birjasida ommaga aksiyalarini taklif qilgan. U vaqtida nisbatan kichik kompaniya bo'lganiga qaramay, Shopify IPO orqali 131 million dollardan ortiq kapital jalb qildi. Uning muvaffaqiyatidagi asosiy omillar kuchli daromad o'sishi, kengaytirish mumkin bo'lgan biznes modeli va investorlar uchun aniq qiymat taklifi bo'lgan.

Fiverr, freelancerlar uchun bozor, 2019 yilda ommaga aksiyalarini taklif qildi va IPO orqali 110 million dollardan ortiq mablag' jalb qildi. Kompaniyaning innovatsion biznes modeli va freelancing xizmatlariga bo'lgan talabning o'sishi katta investor qiziqishini jalb qildi. Fiverrning

muvaffaqiyati shuni ko'rsatadiki, kuchli o'sish potentsiali va jozibali hikoyaga ega kichik bizneslar aksiyalar bozorida muvaffaqiyat qozonishi mumkin.

Aksiyalar bozori kichik biznes subyektlari uchun kapital jalb qilish, bozorda o'z ishtirokini oshirish va uzoq muddatli o'sishni ta'minlash uchun katta imkoniyatlarni taqdim etadi. Aksiyalar bozoriga kirishdagi to'siqlar sezilarli darajada bo'lib qolsa-da, moliyaviy texnologiyalar, me'yoriy tartiblar va muqobil bozorlar sohasidagi so'nggi yutuqlar aksiyalar bozorida ishtirok etishni yanada qulayroq qildi. Aksiyalar bozoriga kirishni rejalashtirayotgan kichik bizneslar xarajatlar, xatarlar va foydalar haqida sinchiklab o'ylab ko'rishi kerak. Muqobil platformalardan foydalanish, innovatsion moliyalashtirish mexanizmlarini o'rganish va texnologik yutuqlardan foydalanish orqali kichik biznes subyektlari global moliya bozorlarida muvaffaqiyat yo'llarini ochishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Allen, F., & Faulhaber, G. R. (1989). Signaling by underpricing in the IPO market. *Journal of Financial Economics*, 23(2), 303-323.
2. Ritter, J. R. (1991). The long-run performance of initial public offerings. *Journal of Finance*, 46(1), 3-27.
3. Pagano, M., Panetta, F., & Zingales, L. (1998). Why do companies go public? An empirical analysis. *Journal of Finance*, 53(1), 27-64.
4. Block, J. H., Colombo, M. G., Cumming, D. J., & Vismara, S. (2018). New players in entrepreneurial finance and why they are there. *Small Business Economics*, 50(2), 239-250.